

Подзвіг і трагедыя сям'і Аксяневічаў

Шасцёра сыноў не вярнуліся з фронту

Невялікая вёска Застарычча не можа пахваліцца мнагалюднасцю. Час і ўрбанізацыя зрабілі сваю справу: аддаленае ад Старых Дарог паселішча трапіла ў разрад неперспектыўных. Цяпер тут на чатыры дзясяткі хат толькі восем пастаянных жыхароў. Але ў вяснова-летнюю пару адзіная застарыцкая вуліца прыкметна ажывае: пасля «зімавання» ў гарадскіх кватэрах у дзяцей вяртаюцца ў родны кут шанюнага веку вяскоўцы. Часова перасяляюцца сюды і тыя, хто выкарыстоўвае бацькоўскае котлішча як дачу.

З усім іншым было Застарычча ў даваенны час, разказвае навуковы супрацоўнік Старадарожскага гісторыка-этнаграфічнага музея Кацярына Сідарок. Нездзе ў паўтара разы больш вясковых падворкаў, а ў кожнай хаце – вялікая дзіцячая грамада. У сям'і землепрацаў Рамана і Настасі Аксяневічаў, напрыклад, раслі дзве дачкі і ажно восем сыноў. Хлопцы спраўныя, працавітыя, як на падбор – рослыя і прыгожыя. Кожны імкнуўся заняць належнае месца ў жыцці. Старэйшыя Фёдар, Алесь, Пётр, Канстанцін і Міхаіл, як і дзяды-прадзеды, аддалі перавагу працы на зямлі. Малодшыя Мікалай, Іосіф і Леанід вырашылі пайсці ў навуку: скончылі ў Слуцку педагагічныя курсы, сталі настаўнікамі. Усё ў братоў ладзілася і атрымлівалася, што радавала бацькоў і сяццёр. Праўда, у 1939 годзе размераны жыццёвы рытм аказаўся парушаны – траіх, меншых, прызвалі ў Чырвоную армію. Але родных супакоіла вестка, што хлопцы папрасіліся служыць разам, і ім пайшлі насустрач: накіравалі ў танкавую часць. А там яшчэ далей – запісалі ў адзін экіпаж: Мікалая прызначылі камандзірам танка Т-26, Леаніда – механікам-вадзіцелем, а Іосіф заняў месца стралка-радыста.

Браты даволі хутка засвоілі новую для сябе вайсковую справу. Неўзабаве экіпаж Аксяневічаў стаў адным з найлепшых у танкавым падраздзяленні. Ён вызначыўся як на вучэбных манеўрах, так і падчас рэальных баявых дзеянняў узімку 1939–1940 гадоў, калі ў разгары была Савецка-фінская вайна. За выдатныя паказчыкі ў баявой

і палітычнай падрыхтоўцы летам 1940-га браты атрымалі кароткачасовы водпуск з выездам на радзіму. У Застарыччы іх віталі як сапраўдных герояў: прыйшла амаль уся вёска, людзі спявалі, танцавалі... Пабыўка сярод родных праяцела імгненна. Мікалай, Іосіф і Леанід вярнуліся ў воінскую часць. Так сталася, што гэта быў апошні раз, калі вялікая і дружная сям'я сабралася разам – менш як праз год грывнула Вялікая Айчынная вайна...

Мікалая прызначылі камандзірам танка Т-26, Леаніда – механікам-вадзіцелем, а Іосіф заняў месца стралка-радыста.

На жаль, не захаваліся звесткі (прынамсі, старадарожскім музейшчыкам пакуль не ўдалося іх адшукаць), дзе канкрэтна сустрэлі ваеннае ліхалецце браты Аксяневічы. З архіўных крыніц вядома толькі, што ў канцы ліпеня 1941-га экіпаж у складзе 104-танкавай дывізіі накіравалі на ліквідацыю варожага прарыву ў раёне невялікага смаленскага горада Ельні. У час таго контрудара і напаткала «экіпаж машины боевой» трагедыя: загінуў самы малодшы з братоў – Леанід. Пазней, пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у Застарычча прыйшло пісьмо ад Іосіфа, у якім ён паведаміў пра гібель брата ў падбітым танку. Здарылася трагедыя 25 ліпеня 1941 года каля вёскі Чэмуты Ельнінскага раёна. Тут яго і пахавалі. У пасляваенны час, калі праводзіліся перапахаванні адзіночных магіл загінулых чырвонаармейцаў, адважны танкіст сяржант Леанід Аксяневіч знайшоў свой апошні зямны прытулак

Экіпаж машыны баявой: Іосіф, Мікалай і Леанід Аксяневічы

у брацкай магіле мемарыяла ў пасёлку Ушакова, што за 12 кіламетраў ад Ельні.

У тым лісце да родных Іосіф таксама паведамляў, што пасля таго як іх танк быў падбіты, новай баявой машыны не знайшлося. Яго з Мікалаем адправілі ў пяхоту. На пачатку жніўня ў цяжкім баі пад той жа Ельні Іосіфа паранілі. Брат перавязваў яму рану і адправіў у шпіталь. Пасля выздараўлення Іосіф вярнуўся ў сваю часць, але Мікалая, як і многіх сяброў і камандзіраў, з якімі ваяваў, сярод жывых ужо не знайшоў. Пра месца, дзе загінуў брат, Іосіф бацькам не мог нічога паведаміць. Распачаць пошукі ён абяцаў пасля вайны. Але яго спадзяваннем, на жаль, не суджана было збыцца.

На месцы гібелі Мікалая знайшлі сапёрную лапатку і... медыятар для ігры на струнных інструментах.

У Цэнтральным архіве Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі адшукаўся ўзнагародны ліст камандзіра аддзялення 1077-га стралковага палка 316-й стралковай Цямрукскай Чырванасцяжнай дывізіі 3-га Украінскага фронту старшага сяржанта І. Аксяневіча.

Пахавальныя ў дом Аксяневічаў прыходзілі адна за другой.

Дакладна вядома, што пасля баёў пад Ельні Іосіф да верасня 1942 года ваяваў на Заходнім фронце, затым удзельнічаў у Сталінградскай бітве, а ў сакавіку – кастрычніку 1943-га – у баях на Паўночным Каўказе. У снежні яго перавялі на 1-ы Украінскі, а потым на 3-ці Украінскі фронт. З пачатку 1944 года баявы шлях пралагаў праз Украіну. Адзін з архіўных дакументаў сведчыць: стралок І. Аксяневіч асабліва вызначыўся пры вызваленні сяла Сасулеўка, што каля горада Чарткоў Цярнопальскай вобласці. 8 красавіка ён «адзін з першых фарсіраваў раку Сярэт і ўварваўся ў населены пункт» і прыняў удзел у вулічным баі. За праяўлены гераізм салдат быў адзначаны медалём «За двагу».

Іншы ўзнагародны ліст Іосіфа Аксяневіча паведамляе пра яшчэ адзін подзвіг нашага земляка – каля сяла Коніў цяперашняга Самборскага раёна Львоўскай вобласці, за які яго ўзнагародзілі ордэнам Славы III ступені: «2 жніўня 1944 года таварыш Аксяневіч па ўласнай ініцыятыве пранік у тыл праціўніка і знішчыў супрацьтанкавай гранатай разлік станковага кулямёта, чым забяспечыў

прасоўванне ўзвода наперад без страт». Падобны геройскі ўчынак Іосіф здзейсніў праз чатыры месяцы пад Будапештам. «5 лістапада 1944 года ў баях за горад Такшоні Будапешцкай акругі (Венгрыя) тав. Аксяневіч заўважыў ваража кулямётчыка, які веў агонь па нашых наступаючых парадках. Ён паўзком дабраўся туды і гранатай знішчыў кулямётчыка, але і сам загінуў у гэтым баі», чытаем ва ўзнагародным лісце. Камандаванне 1077-га стралковага палка прадставіла адважнага салдата да ўзнагароджвання ордэнам Айчыннай вайны II ступені. На жаль, пасмяротна. Паводле звестак Цэнтральнага архіва Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі, Іосіф Раманавіч Аксяневіч пахаваны на тэрыторыі мемарыяла савецкім воінам у невялікім гарадку Кішкунлацхаза, што знаходзіцца за 40 кіламетраў на поўдзень ад Будапешта.

Трэці з братоў-танкістаў, Мікалай, у афіцыйных спісах салдат Чырвонай арміі, ахвяр Вялікай Айчыннай вайны, доўгі час лічыўся як зніклы без вестак. З гэтым ужо змірыліся і яго родныя – да вайны Мікалай ажаніўся, меў сына. Але ў 2010 годзе сваякі нечакана атрымалі паведамленне: на Смаленшчыне падчас сумеснай расійска-беларускай пошукавай аперацыі ў межах маладзёжнай акцыі «Вахта Памяці» знайшлі сярод іншых астанкі чырвонаармейца М. Аксяневіча. Канечне, у гэта верылася з цяжкасцю, але факт ёсць факт: праз 69 гадоў імя блізкага чалавека вярнулася з забыцця.

Унучка Мікалая Раманавіча Галіна Чаўлытка ўспамінала: дзядуля загінуў каля той жа вёскі Чэмуты, што і брат Леанід, толькі на некалькі дзён пазней. Па запрашэнні смаленскіх улад яна наведла тое месца – невялікую безназоўную вышыню, якую абаранялі і дзе па-геройску загінулі некалькі адважных чырвонаармейцаў. У контуры былога акола пошукавікі на глыбіні прыкладна 30 сантыметраў спачатку натрапілі на прабітую куляй салдацкую каску, а затым сярод астанкаў знайшлі медальён. У ім на жоўтым кавалачку паперы захаваліся напісаныя хімічным алоўкам абрывістыя звесткі. Па іх супрацоўнікі крыміналістычнага бюро са Смаленска ўстанавілі, што медальён належаў сяржанту Мікалаю Аксяневічу, ураджэнцу вёскі

Застарычча Старадарожскага раёна. Акрамя салдацкай каскі, на месцы яго гібелі таксама знайшлі сапёрную лапатку і медыятар для ігры на струнных інструментах. Так што памылкі быць не магло: паводле ўспамінаў, браты Аксяневічы, асабліва Мікалай, былі схільныя да музыкі, умелі выводзіць мелодыі і цудоўна спявалі... Урну з прахам Мікалая даставілі ў Застарычча і вырашылі змясціць у пахаванні яго бацькоў. На жалобным мітынгу гучалі пранікнёныя словы пра салдацкі доўг, пра памяць аб тых, хто аддаў жыццё дзеля Перамогі над фашызмам. Прагрымелі залпы развітальнага салюта, і старадарожская зямля прыняла астанкі свайго мужана сына...

Памяць пра братоў-герояў і іх бацькоў-патрыётаў живе.

Адрэстаўраваны спецыялістамі Смаленскага крыміналістычнага бюро папярковы ўкладыш у медальён, што належаў сяржанту Мікалаю Аксяневічу

Вялікая Айчынная вайна пакінула чорны след і ў лёсе пяці старэйшых братоў Аксяневічаў. Чацвярых з іх у розны час прызвалі ў дзеючую армію – хто пайшоў біць ворага ў першыя дні, а хто ўжо адразу пасля вызвалення Беларусі. Толькі самаму старэйшаму Фёдару ўдалося выжыць. Ён вярнуўся дадому і пражыў больш як восемдзесят гадоў. Міхаілу, Пятру і Канстанціну не пашчасціла – мужчыны прапалі без вестак. Прычым пахавальныя на іх прыходзілі адна за другой: у жніўні 1944-га родныя атрымалі жалобную вестку пра Міхаіла, у верасні – пра Пятра, а ў кастрычніку – пра Канстанціна. На вялікі жаль, калі і дзе яны загінулі, невядома і сёння.

Наогул 1944 год для сям'і Аксяневічаў аказаўся ракавым. Вясной спіс беззваротных страт папоўніла маці Настасся Васільеўна. Паводле ўспамінаў старажылаў, падчас ваеннага ліхалецця мала хто з жыхароў Застарычча стаў жыць у вёсцы. Вакол былі лясы, і немцы, каб не даць партызанам займець схрон, рэгулярна наведваліся, наладжвалі аблавы, глуміліся з людзей. Таму многія вяскоўцы пакінулі сваё жытло і абсталювалі ў лесе зямлянкі. Узвалі свой «будан» і Аксяневічы, паставілі там печ – так і перажылі зіму. Але аднаго разу фашысты, каб «выкурыць» вяскоўцаў з іх часовых сховішчаў, наладзілі разам з паліцаямі карную экспедыцыю. Загadzя запрыкмеціўшы ворага, большасць насельнікаў ляснага лагера схаваліся ў непраходным балоце. Настасся Васільеўна якраз у той час моцна хварэла і,

каб не абцяжарваць родных, адмовілася ад «эвакуацыі», спадзявалася, што на старую і нямоглую жанчыну ворагі не звернуць увагі, не будуць яе чапаць. Аднак выйшла інакш: паліцаі хацелі даведацца, як трапіць да партызанскай базы, а не атрымаўшы адказу, зачынілі знясіленую бабулю і падпалілі звонку будыніну. Калі небяспека мінула і родныя вярнуліся ў разгромлены карнікамі лагер, у напалову выгаралай зямлянцы яны знайшлі яшчэ жывую Настассю Васільеўну. Але ў хуткім часе яе сэрца не вытрымала шоку ад вялікіх апёкаў.

Стары Аксяневіч як мог, бо як-ніяк яму было ўжо за 80 гадоў, дапамагаў партызанам.

Смерць вернай спадарожніцы, а затым ліст Іосіфа пра гібель Леаніда і нявызначанасць лёсу Мікалая, нарэшце пахавальныя на яшчэ трох сыноў-чырвонаармейцаў моцна падкасілі здароўе галавы сям'і Рамана Іосіфавіча. Стары Аксяневіч, дарэчы, як мог, бо як-ніяк яму было ўжо за 80 гадоў, дапамагаў партызанам – перадаваў харчаванне, забяспечваў неабходнай амуніцыяй, паведамляў звесткі пра ворага. Але праз жыццёвыя трагедыі блізкіх моцна занядужаў і ў пераможным 1945-м яго не стала.

Незайздросны лёс і ў другога па старшынству сярод братоў Аксяневічаў – Алесь. Праз хваробы мужчына аказаўся непрыдатным да вайскавай службы. Аднак ён эвакуіраваўся на ўсход, у Тулу, дзе працаваў на адным з ваенных заводаў. У 1946 годзе, калі адпала вострая патрэба ў тэхніцы і ўзбраеннях, Алесь вярнуўся дадому. Цяжкая праца ў горадзе збройнікаў падарвала яго сілы, і неўзабаве пасля прыезду ў Застарычча ён памёр.

– Гісторыя сям'і Аксяневічаў далёка не радавая, – падсумоўвае Кацярына Сідарок. – Падзеі, непасрэднымі ўдзельнікамі якіх былі гэтыя людзі, як і іх лёсы, маглі б паслужыць сюжэтам для добрага айчыннага тэлесерыяла. Але не гэта галоўнае. Больш важна тое, што памяць пра братоў-герояў і іх бацькоў-патрыётаў живе. Іх імёны на гранітнай стэле на могілках вёскі Застарычча, ёсць вуліца імя братоў Аксяневічаў у аграгарадку Шчыткавічы Старадарожскага раёна – цэнтры мясцовага сельсавета

Памятная стэла ў гонар сям'і Аксяневічаў на могілках вёскі Застарычча Старадарожскага раёна

і аднайменнага сельскагаспадарчага прадпрыемства. У святочныя дні Перамогі і вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў тут праходзяць мітынгі, на якіх гучыць шмат добрых слоў пра братоў Пятра, Канстанціна, Міхаіла, Мікалая, Іосіфа, Леаніда, Фёдара, Алесь Аксяневічаў і іх бацькоў Рамана Іосіфавіча і Настасі Васільеўны.

Сяргей ГАЛОЎКА
Фота з фондаў Старадарожскага
гісторыка-этнаграфічнага музея